

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У М. КИЄВІ

У статті висвітлено дослідно-експериментальну роботу за напрямом інтегроване та інклюзивне навчання, що здійснюється в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах столиці. На основі аналізу розкрито сутність проведення експериментальних досліджень.

Ключові слова: дослідно-експериментальна робота, експериментальні дослід-діти з особливими потребами, інтегроване та інклюзивне навчання.

The article highlights experimental work in the direction of integrated and inclusive education that takes place in preschool and secondary schools of the capital. Based on the analysis reveals the essence of experimental studies.

Key words: experimental work, experimental research, children with special needs, integrated and inclusive education.

Сьогодні в Україні законодавчо визнано право дітей із особливими освітніми потребами на навчання у закладах освіти за місцем проживання. Прийнято нормативно-правове забезпечення освітнього процесу в умовах інклюзивного та інтегрованого навчання, а саме:

«Концепцію розвитку інклюзивної освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912), яка спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів, ратифікованих Україною;

«Положення про спеціальні класи для навчання дітей із особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224);

«Порядок організації інклюзивного навчання і загальноосвітніх навчальних закладах» (постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872), в якому визначено організаційно-правові норми функціонування класів із інклюзивним навчанням;

Інструктивно-методичний лист «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання» (Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, № 1/9-384 від 18.05.12 р.);

«Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року» (наказ МОНУ № 1034 від

23.07.2013 р.). Визначено завдання органам управління освіти і науки, науковцям щодо створення належних умов та розробки науково-методичного забезпечення для навчання дітей із особливими освітніми потребами в класах із інклюзивним навчанням;

«Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям із особливими освітніми потребами» (лист МОНУ № 1/9-539 від 08.08.13 р.);

«Про організацію навчально-виховного процесу учнів із розумовою відсталістю та затримкою психічного розвитку» (лист МОНУ № 1/9-413 від 13.08.14 р.);

«Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів» (лист МОНУ № 1/9-414 від 13.08.14 р.).

У процесі розроблення перебувають документи: «Положення про організацію інклюзивної освіти в дошкільних навчальних закладах» і «Положення про індивідуальну форму навчання».

У 2010 році внесено зміни до Закону України «Про загальну середню освіту» і законодавчо врегульовано функціонування класів із інклюзивним навчанням у загальноосвітніх навчальних закладах та введено до переліку типів навчальних закладів навчально-реабілітаційний центр.

До прийняття цієї нормативно-правової бази в Україні склалася парадоксальна ситуа-

ція, що характеризувалася наявністю законодавства, яке декларувало права дітей із особливими освітніми потребами на розвиток, здобуття освіти, соціальне інтегрування, водночас не вказувало практичних механізмів їх реалізації.

У 90-х роках ХХ ст. в Україні активізувався рух щодо створення умов для навчання дітей із особливими потребами в загальноосвітньому середовищі, який був ініційований батьками дітей із особливими освітніми потребами і представниками недержавних організацій. У 2001 р. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», спільно з Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України започаткував науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах». У жовтні цього року Міністерством освіти і науки України було видано наказ про проведення вказаного всеукраїнського науково-педагогічного експерименту, в якому активну участь брали київські освітяни-практики. Термін експериментального дослідження: 2001–2007 роки.

Інноваційність проекту полягала в тому, що вперше в Україні на науковій основі розпочато організоване навчання дітей із особливими освітніми потребами в інтегрованих умовах із забезпеченням нормативно-правової та навчально-методичної баз, необхідного психолого-педагогічного супроводу, корекційно-реабілітаційної допомоги, а також створенням відповідних побутових умов.

Стратегічна мета вбачалася у формуванні нової філософії державної політики щодо дітей із особливими освітніми потребами, реалізації та поширенні моделі інтегрованого навчання цих дітей у загальноосвітніх навчальних закладах, забезпеченні нормативно-правової та навчально-методичної бази відповідно до Конвенції ООН «Про права дитини» (ратифікована Україною у 1991 р.).

Із 2006 року освітяни столиці розпочали дослідно-експериментальну роботу регіонального рівня в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах за напрямом «інтегроване та інклюзивне навчання». Варто назвати такі:

«Слухаємо разом» (соціалізація та інтеграція дітей дошкільного віку з порушеннями слуху та мовлення у середовищі однолітків). Дослідження проводилось у ДНЗ № 67 та

успішно завершено в 2010 році з рекомендацією до впровадження у навчально-виховний процес цього закладу. Мета педагогічного експерименту полягала в ранній інтеграції дітей із порушеннями слуху в середовище чуючих, їхній соціалізації, інтенсифікації мовленнєвого та загального розвитку за умов співпраці педагогів дошкільного закладу і сурдопедагогів.

У дошкільному навчальному закладі створено сприятливі умови для мовленнєвого та пізнавального розвитку дітей із порушеннями слуху та мовлення у середовищі чуючих однолітків без порушень мовлення. Педагогами навчального закладу спільно зі спеціалістами центру СУВАГ створена позитивна атмосфера для розвитку дітей. Проведено щорічне діагностування слуху та мовлення дітей, кваліфікована реабілітаційна робота з психологічної корекції, розвитку слуху, формуванню мовленнєвих навичок.

Знання, вміння і навички, що діти отримували на спеціальних заняттях, були застосовані в процесі щоденного спілкування (на заняттях у групі, на прогулянках, під час ігор). Під час експерименту діти з нормальним слухом навчилися рівноправному, гуманному, терплячому ставленню до дітей із особливими потребами, а це, в свою чергу, збагатило їх внутрішній світ та емоційну сферу.

За результатами психологічного та сурдопедагогічного моніторингу дітей із порушеннями слуху за період експерименту, встановлена позитивна динаміка в розвитку мовлення, спостерігається зростання активного і пасивного словника, покращилося розуміння зверненого мовлення, зросла слухова увага дітей, спостерігається зростання уваги, здатність зосереджуватися на тривалій час. Діти зберігають інтерес до роботи, покращилися всі види пам'яті (зорова, слухова, мовленнєва). За три роки в групі дитячого садка інтегрувалися 17 дітей. Після завершення навчання в ДНЗ № 67 діти успішно адаптувалися в умовах загальноосвітньої школи та повноцінно засвоюють навчальний матеріал.

«Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей із порушенням слуху в умовах початкової школи». Експеримент проводиться в СЗШ № 233. Термін дослідження 2009–2015 роки. В процесі дослідження буде розроблено модель інклюзивної освіти дітей із порушеннями слуху та мовлення в умовах початкової школи.

У школі відкриваються класи з інклюзивним навчанням, до яких зараховуються діти 6-7 років за направленням психолого-педагогічної консультації при Департаменті освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради. До класів набираються діти з I-III ступенем зниження слуху, діти, які мають слуховий апарат. Класи відкриваються поступово - кожен рік по одному першому класу з інклюзивним навчанням, де спільно навчатимуться учні з нормальним та зниженим слухом. Набір учнів до цих класів виключно добровільний. Кількість учнів у класі менша за нормативну. Передбачається набирати 18 дітей в один клас - 12 дітей із нормальним слухом, 6 - зі зниженим. Для класів із інклюзивним навчанням розроблено штатний розпис на основі штатного розпису спеціальних шкіл-інтернатів. У класі працюють 2 педагоги: вчитель початкових класів та асистент учителя зі спеціальною підготовкою.

У другій половині дня із дітьми з особливими потребами проводяться індивідуальна корекційно-компенсаторна робота, підготовка домашніх завдань з учителем-вихователем ГПД, різноманітні заняття інтелектуального, фізичного, естетичного спрямування разом із іншими дітьми школи.

Для роботи з дітьми зі зниженим слухом педпрацівники проходять спеціальну підготовку на базі ЦСР «Аврора» та центру СУ-ВАГ, беруть участь у семінарах, які проводять зарубіжні та українські спеціалісти з корекційної педагогіки та психології.

У цьому закладі розпочато нове дослідження за темою *«Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей зі зниженим слухом в умовах основної та старшої школи»*. Термін проведення експерименту: 2013-2021 роки.

«Психолого-педагогічний супровід дітей із особливими потребами (порушення мовлення) через упровадження інклюзивної освіти». Експериментальна база: СЗШ № 184, СЗШ № 141. Механізм реалізації експериментально-дослідної роботи передбачає вивчення стану мовленевого, пізнавального розвитку учнів, психологічних особливостей дітей із порушеннями мовлення, розробку індивідуальних планів корекції мовлення; розробку моделі психолого-педагогічного супроводу дітей із порушеннями мовлення в умовах загальноосвітньої школи.

«Інклюзивна освіта дітей із синдромом Дауна у дошкільних навчальних закладах». Експеримент було розпочато зусиллями управління освіти виконавчого органу Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації та громадської організації «У дитячих долонях». Спеціалістами організації розроблена та поступово реалізована модель психолого-педагогічного супроводу сім'ї, що виховує дитину з синдромом Дауна. «У дитячих долонях» функціонують групи «Маленькі сходишки» для дітей із синдромом Дауна віком до 15 років та їхніх батьків, а також міні-садочок, де діти самостійно, без участі батьків відвідують тричі на тиждень групу короточасного перебування. Із дітьми працюють логопед, дитячий психолог, медичний психолог, практичний психолог та готують їх до вступу в дошкільні заклади ДНЗ № 662 і № 291 столиці, де відкрито три інклюзивні групи та створено умови для подальшого розвитку дітей із синдромом Дауна.

«Інтеграція дітей із синдромом Дауна в спеціальне освітнє середовище». Дослідно-експериментальна робота розпочалася в 2011 році в спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті № 26 для дітей із порушенням розумового розвитку. Термін дослідження 2011-2016 роки. Мета дослідження - теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити особливості оптимальної та ефективної організації навчально-виховного процесу для дітей із синдромом Дауна з метою їх успішної інтеграції в освітній простір; створити методичне забезпечення навчально-виховного процесу школи в системі сучасної спеціальної освіти з використанням інноваційних педагогічних технологій для розвитку дитини із синдромом Дауна та передумов її інтеграції в суспільне життя.

Отже, у дослідно-експериментальній роботі київських освітян простежується модель інклюзивної освіти дітей із порушеннями слуху та мовлення і дітей із синдромом Дауна у наступності між рівнями освіти: рання допомога - дошкільна освіта - загальна середня освіта.

«Інтеграція освітнього та реабілітаційного процесів для учнів із порушенням опорно-рухового апарату в умовах початкової школи» на базі ПШ № 268. Для проведення педагогічного дослідження на кожній паралелі початкової школи організовується по одному класу з інтегрованим навчанням, у якому спільно на-

У школі відкриваються класи з інклюзивним навчанням, до яких зараховуються діти 6-7 років за направленням психолого-медико-педагогічної консультації при Департаменті освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради. До класів набираються діти з I-III ступенем зниження слуху, діти, які мають слуховий апарат. Класи відкриваються поступово - кожен рік по одному першому класу з інклюзивним навчанням, де спільно навчатимуться учні з нормальним та зниженим слухом. Набір учнів до цих класів виключно добровільний. Кількість учнів у класі менша за нормативну. Передбачається набирати 18 дітей в один клас - 12 дітей із нормальним слухом, 6 - зі зниженим. Для класів із інклюзивним навчанням розроблено штатний розпис на основі штатного розпису спеціальних шкіл-інтернатів. У класі працюють 2 педагоги: вчитель початкових класів та асистент учителя зі спеціальною підготовкою.

У другій половині дня із дітьми з особливими потребами проводяться індивідуальна корекційно-компенсаторна робота, підготовка домашніх завдань з учителем-вихователем ГПД, різноманітні заняття інтелектуального, фізичного, естетичного спрямування разом із іншими дітьми школи.

Для роботи з дітьми зі зниженим слухом педпрацівники проходять спеціальну підготовку на базі ЦСР «Аврора» та центру СУ-ВАГ, беруть участь у семінарах, які проводять зарубіжні та українські спеціалісти з корекційної педагогіки та психології.

У цьому закладі розпочато нове дослідження за темою *«Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей зі зниженим слухом в умовах основної та старшої школи»*. Термін проведення експерименту: 2013-2021 роки.

«Психолого-педагогічний супровід дітей із особливими потребами (порушення мовлення) через запровадження інклюзивної освіти». Експериментальна база: СЗШ № 184, СЗШ № 141. Механізм реалізації експериментально-дослідної роботи передбачає вивчення стану мовленевого, пізнавального розвитку учнів, психологічних особливостей дітей із порушеннями мовлення, розробку індивідуальних планів корекції мовлення; розробку моделі психолого-педагогічного супроводу дітей із порушеннями мовлення в умовах загальноосвітньої школи.

«Інклюзивна освіта дітей із синдромом Дауна у дошкільних навчальних закладах». Експеримент було розпочато зусиллями управління освіти виконавчого органу Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації та громадської організації «У дитячих долонях». Спеціалістами організації розроблена та поступово реалізована модель психолого-педагогічного супроводу сім'ї, що виховує дитину з синдромом Дауна. «У дитячих долонях» функціонують групи «Маленькі сходинки» для дітей із синдромом Дауна віком до 1,5 років та їхніх батьків, а також міні-садочок, де діти самостійно, без участі батьків відвідують тричі на тиждень групу короточасного перебування. Із дітьми працюють логопед, дитячий психолог, медичний психолог, практичний психолог та готують їх до вступу в дошкільні заклади ДНЗ № 662 і № 291 столиці, де відкрито три інклюзивні групи та створено умови для подальшого розвитку дітей із синдромом Дауна.

«Інтеграція дітей із синдромом Дауна в спеціальне освітнє середовище». Дослідно-експериментальна робота розпочалася в 2011 році в спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті № 26 для дітей із порушенням розумового розвитку. Термін дослідження 2011-2016 роки. Мета дослідження - теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити особливості оптимальної та ефективної організації навчально-виховного процесу для дітей із синдромом Дауна з метою їх успішної інтеграції в освітній простір; створити методичне забезпечення навчально-виховного процесу школи в системі сучасної спеціальної освіти з використанням інноваційних педагогічних технологій для розвитку дитини із синдромом Дауна та передумов її інтеграції в суспільне життя.

Отже, у дослідно-експериментальній роботі київських освітян простежується модель інклюзивної освіти дітей із порушеннями слуху та мовлення і дітей із синдромом Дауна у наступності між рівнями освіти: рання допомога - дошкільна освіта - загальна середня освіта.

«Інтеграція освітнього та реабілітаційного процесів для учнів із порушенням опорно-рухового апарату в умовах початкової школи» на базі ПШ № 268. Для проведення педагогічного дослідження на кожній паралелі початкової школи організовується по одному класу з інтегрованим навчанням, у якому спільно на-

вчаються здорові учні та учні з порушеннями опорно-рухового апарату. Набір учнів до цих класів є добровільним. У 2010-2011 навчальному році відкрито перший такий клас. Двічі на рік проводяться моніторинги стану здоров'я дітей. Результати їх заслуховуються на педагогічних радах. Медичне обслуговування учнів здійснюється штатним чи спеціально закріпленням за школою медичним персоналом управління охорони здоров'я, які організують проведення лікувально-профілактичних заходів і відновлювального лікування. Діти з хронічними захворюваннями перебувають під постійним диспансерним наглядом відповідних закладів системи охорони здоров'я. З метою реалізації проекту для школи розроблено спеціальний штатний розпис, до якого додатково введено посади заступника директора з інноваційної діяльності, психолога, реабілітолога-ортопеда, фізіотерапевта, медичної сестри, логопеда.

Умови освітньо-реабілітаційного навчання дітей із порушеннями опорно-рухового апарату сприяють їх фізичному розвитку, забезпечують комплексну психолого-медико-педагогічну допомогу.

«Організація тьюторського супроводу до професійної підготовки та профільного навчання в інклюзивному загальноосвітньому навчальному закладі». Дослідно-експериментальна робота проводиться в СЗШ № 168. Термін дослідження 2011-2016 роки. Мета психолого-педагогічного експерименту полягає у створенні умов для виявлення пізнавальних інтересів, розвитку здібностей, підвищення готовності до соціального, культурного і професійного самовизначення учнів інклюзивного загальноосвітнього навчального закладу шляхом упровадження моделі тьюторського супроводу допрофесійної підготовки та профільного навчання.

У 2011 році педагогічний колектив СЗШ № 168 успішно завершив дослідження на тему *«Інтегроване навчання дітей із обмеженими фізичними можливостями в умовах середньої загальноосвітньої школи»* з рекомендацією до впровадження у навчально-виховний процес цього закладу. Розроблено технологію комплексного застосування інклюзивного навчання та реабілітації дітей із обмеженими фізичними можливостями в умовах середньої загальноосвітньої школи. У школі функціонує 15 класів із інклюзивним навчанням, у яких на-

вчається 83 дитини із особливими потребами.

«Психолого-педагогічне управління навчальною діяльністю соціально занедбаних учнів та учнів із затримкою психічного розвитку в умовах середньої загальноосвітньої школи». Мета дослідження, започаткованого у СЗШ № 231, полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробленні та апробації засобів і методів управління навчальною діяльністю дітей означеної категорії за принципами інклюзивної освіти. Термін дослідження 2008-2015 роки.

На кожній паралелі початкової школи організовано один клас із інклюзивним навчанням, у якому спільно навчаються учні з нормальним соціальним розвитком, і соціально занедбані діти, діти з нормальним рівнем інтелекту та з незначною затримкою його розвитку. Останню групу дітей визначає міська психолого-медико-педагогічна комісія. Додатково до штатного розпису школи введені посади асистента вчителя, психолога, дефектолога, логопеда, інструктора ЛФК, соціального педагога.

У процесі експерименту помічено, що соціально занедбані учні та учні із затримкою психічного розвитку адекватно реагують на музику, активні під час проведення музичних занять, ігор, танців. Саме під час таких занять вони краще адаптуються в класі, поліпшуються їхні стосунки з однокласниками. Тому на перерві з ними проводить роботу педагог-організатор, який має музичну освіту.

Психологом, логопедом, соціальним педагогом розроблені для батьків та вчителів школи методичні рекомендації з корекції психологічних процесів у дітей із особливими потребами та подолання їхньої агресивності. Спільна праця фахівців та батьків дає позитивні результати в цілому та по кожній дитині зокрема.

«Створення моделі індивідуального інтерактивного on-line навчання дітей, які через тривалу хворобу не відвідують школу». Дослідження проводилось у СШ № 210 та успішно завершено в 2012 році з рекомендацією до впровадження у навчально-виховний процес цього закладу. Основна ідея експериментально-дослідної роботи полягала в тому, щоб знайти нові засоби і способи організації індивідуального навчання дітей, які б, з одного боку, допомогли передати учневі певну сукупність знань, а з другого, усунути перешкоди,

що виникають. Основним засобом, який допоміг розв'язати завдання експерименту, є система інтернет-навчання, зокрема, віртуальна платформа для навчання WiZiQ. Вона відкриває широкі можливості для включення дитини в систему щоденного життя учнів школи. На основі запровадження WiZiQ стає можливою:

- одночасна робота вчителя з класом і учнем, який перебуває вдома;
- організація роботи з учнем у домашніх умовах на основі інформації, яку учень уже отримав під час відеоуроку.

Запровадження WiZiQ, зміна організації індивідуального навчання потребує додаткових умінь і навичок від учителів та учнів. Зокрема:

- учителям потрібно розробити і запровадити повноцінну систему для навчання без установки додаткового програмного забезпечення, відпрацювати нову методику роботи з учнем удома, бути психологічно готовим на кожному уроці працювати на відеокамеру, організувати урок з урахуванням відео;

- учням потрібно навчитися працювати з класом, перебуваючи вдома; бути психологічно готовими до роботи у відеорежимі; вміти відповідати і демонструвати свої знання, користуватися презентаціями уроків і ставити запитання; відпрацьовувати матеріал, самостійно знаходячи інформацію в мережі Інтернет.

Можливості інтернет-технологій у індивідуальному навчанні учнів підвищують їхній інтерес до навчання, покращують результати навчальних досягнень, поліпшують психологічний стан і підтримують рівень їхньої соціалізації.

«Інклюзивна освіта для дітей із розладами аутичного спектру в дошкільних навчальних закладах». Експериментальна база ДНЗ № 291. У результаті дослідження буде розроблено технологію освітньо-реабілітаційного проце-

су дітей із розладами аутичного спектру в умовах інклюзивних груп дошкільного навчального закладу. Мета дослідження полягає у створенні умов для розвитку, виховання та навчання дітей із розладами аутичного спектру та наданні їм можливості адаптуватися до життя в соціумі разом із здоровими ровесниками.

«Психолого-педагогічний супровід дітей зі зниженим зором у класах із інклюзивним навчанням в умовах загальноосвітньої школи» на базі СЗШ №281. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності створених умов психолого-педагогічного супроводу дітей зі зниженим зором у класах із інклюзивним навчанням в умовах загальноосвітньої школи.

Важливим для дітей із особливими освітніми потребами є наступність етапів навчання. Випускники спеціального ДНЗ № 219 продовжують навчання у початковій школі в спеціальних класах для дітей зі зниженим зором на базі СЗШ № 281 з можливістю подальшого навчання в класах із інклюзивним навчанням, починаючи із п'ятого класу.

Досвід показує, що у дітей із особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички. Корисність інклюзії не вичерпується перевагами для дітей із особливими освітніми потребами, але й інші учні класу вчать ся цінувати й поважати дітей із відмінностями. Перебуваючи в такому середовищі, вони навчаються бачити передусім людину, а не її ваду.

Інклюзивне навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах столиці відображає вимоги сьогодення і спрямоване на забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей із особливими потребами нарівні з їхніми здоровими однолітками, наступність між рівнями освіти: рання допомога - дошкільна освіта - загальна середня освіта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А.А. Колупаєва. - К. : Самміт-Книга, 2009. - 272 с: іл. - (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Педагогічний експеримент в освіті: інформ.-метод, зб / уклад.: В. І. Ковальчук, Г. В. Шапаренко, Л. О. Базиль, Ю. В. Чорнобай. - К. : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2012.- 144 с.
3. Шапаренко Г.В. Мають право мати право / Г.В. Шапаренко // Управління освітою. - 2012. - №1 (277). -С. 15-18.